

100 lat Grobu Nieznanego Żołnierza w Warszawie

W samym sercu Warszawy, na placu marsz. Józefa Piłsudskiego płonie wieczny znicz. Strzegą go żołnierze pełniący wartę honorową przed Grobem Nieznanego Żołnierza – symbolicznie upamiętniającym wszystkich bezimiennych bohaterów, którzy oddali życie za Polskę. Ten szczególnie monумент, jedyny ocalały fragment zburzonego Pałacu Saskiego, to dla Polaków miejsce o ogromnym znaczeniu – historycznym i emocjonalnym. Jego dzieje odzwierciedlają burzliwe losy kraju.

Przesłanie, jakie ze sobą niesie, jest uniwersalne: kształtuje kulturę pamięci nie tylko w Polsce, lecz i na całym świecie.

Idea upamiętnienia bezimiennych bohaterów pola walki narodziła się po I wojnie światowej w Europie Zachodniej. Pierwszy na świecie Grób Nieznanego Żołnierza powstał we Francji w 1920 roku – w Paryżu złożono wówczas szczątki bezimiennego francuskiego żołnierza, poległego pod Verdun. Podobne inicjatywy wkrótce pojawiły się w innych krajach, m.in.: w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, we Włoszech. Ta nowa forma upamiętnienia poległych miała charakter uniwersalny – symboliczny grób jednego nierozpoznanego żołnierza był hołdem dla setek tysięcy anonimowych ofiar wojny. Idea Grobu Nieznanego Żołnierza stała się w ten sposób trwałym elementem kultury pamięci na całym świecie.

Uroczysta inauguracja

Grób Nieznanego Żołnierza na Cmentarzu Obrońców Lwowa (NAC)

Po kilku latach przygotowań i dyskusji przystąpiono do realizacji przedsięwzięcia. Ministerstwo Spraw Wojskowych wybrało drogą losowania jeden z historycznych frontów, z którego miałyby pochodzić symboliczne szczątki. Los wskazał na Lwów – miasto, gdzie w latach 1918–1919 toczyły się zaciekle walki o polską niepodległość. Obrona Lwowa miała głęboki wymiar symboliczny, gdyż do walk w 1918 roku stanęła również młodzież i dzieci (słynne Orłęta Lwowskie). Jesienią 1925 roku z Cmentarza Obrońców Lwowa wydobyto trzy trumny ze szczątkami niezidentyfikowanych żołnierzy, poległych w obronie miasta.

Symboliczną „Matką Nieznanego Żołnierza” została Jadwiga Zarugiewiczowa – matka Konstantego, młodego obrońcy, który poległ w sierpniu 1920 roku w krwawej bitwie pod Zadwórzem, zwanej „polskimi Termopilami”. Jego ciała nigdy nie odnaleziono. To właśnie Zarugiewiczowa 29 października 1925 roku wskazała jedną z trzech trumien na lwowskim cmentarzu, którą następnie z honorami przetransportowano do Warszawy. W

trumnie spoczywały szczątki młodego człowieka bez stopnia wojskowego, najprawdopodobniej ochotnika-legionisty, co dodawało symbolicie grobu uniwersalny wymiar ofiary młodego pokolenia za ojczyznę.

Uroczysty pochówek Nieznanego Żołnierza odbył się 2 listopada 1925 roku, w Dzień Zaduszny. Poprzedziła go msza żałobna w warszawskiej katedrze św. Jana. Po mszy trumnę bohatera przeniosło na plac Saski ośmiu żołnierzy odznaczonych Orderem Virtuti Militari. Spoczęła w centralnych arkadach kolumnady Pałacu Saskiego, pod kamienną płytą z inskrypcją: „Tu leży żołnierz polski poległy za Ojczyznę”. Wraz z trumną złożono urny z ziemią z kilkunastu pól bitewnych z lat Wielkiej Wojny i zmagañ o niepodległość Polski, a także pamiątkową tabliczkę oraz Krzyż Virtuti Militari, jako symbol najwyższego żołnierskiego poświęcenia.

Monument zaprojektował znany rzeźbiarz, Stanisław Kazimierz Ostrowski.

W kolejnych latach do warszawskiego grobu sprowadzano ziemię z innych pól bitewnych rozsianych po dawnych ziemiach polskich, by upamiętnić także wcześniejsze zrywy narodowe. Planowano nawet rozbudowę pomnika oraz nadanie placowi Saskiemu nazwy placu Bojowników o Wolność Ojczyzny, lecz do wybuchu II wojny światowej zamiarów tych nie zrealizowano.

Całe przedsięwzięcie odbyło się z inicjatywy ówczesnego prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego, który patronował budowie pomnika.

Odkąd odsłonięto Grób Nieznanego Żołnierza, stał się on centralnym miejscem uroczystości patriotycznych w II Rzeczypospolitej i budził w społeczeństwie głębokie emocje.

W odrodzonej Polsce również szybko pojawiły się pomysły stworzenia takiego miejsca pamięci. Już w 1921 roku warszawiacy spontanicznie przymocowali przy pomniku księcia Józefa Poniatowskiego tablicę z napisem: „Tu spoczywa nieznany żołnierz”. Był to oddolny wyraz czci dla bezimiennych obrońców ojczyzny i sygnał, że społeczeństwo potrzebuje takiego symbolicznego miejsca pamięci.

Przez kolejne lata rozważano różne koncepcje i lokalizacje pomnika.

Proponowano m.in. utworzenie Kaplicy Nieznanego Żołnierza w archikatedrze św. Jana, ulokowanie grobu przy parku Skaryszewskim na warszawskiej Pradze, a nawet usypanie symbolicznego kopca nad Wisłą.

Ostatecznie zdecydowano, że Grób Nieznanego Żołnierza powstanie w reprezentacyjnym centrum stolicy – na placu Saskim (dziś Piłsudskiego), w kolumnadzie Pałacu Saskiego. Takie umiejscowienie gwarantowało należyłą rangę i rozległą przestrzeń dla uroczystości patriotycznych.

Warszawski Grób Nieznanego Żołnierza szybko stał się jednym z najważniejszych symboli pamięci narodowej Polaków. Choć w latach 30. zainteresowanie społeczne grobem nieco osłabło, przed wybuchem II wojny światowej przywrócono mu należyłą rangę. Od 1937 roku znów pełniona była tu stała warta honorowa, odbywały się uroczystości z udziałem wojska, dyplomatów i kombatantów.

Podczas okupacji hitlerowskiej Niemcy początkowo odnosili się do warszawskiego Grobu Nieznanego Żołnierza z pewnym respektem – uznali go za grób wojenny, przy którym wystawiali własną wartę honorową. W 1941 roku wzniesli nawet przed grobem drewniany łuk triumfalny (symbol Victorii), aby uczcić swoje sukcesy na froncie wschodnim. Jednak żołnierze podziemia podpalili łuk, używając butelek z benzyną. Po tym akcie sabotażu Niemcy zamknęli Ogród Saski i ogrodzili teren wokół pomnika.

Podczas powstania warszawskiego okolice placu Saskiego zostały doszczętnie zniszczone, a 28 grudnia 1944 roku wycofujące się wojska niemieckie wysadziły cały Pałac Saski w powietrze. Ocalał jedynie środkowy segment arkad z Grobem Nieznanego Żołnierza. Według miejskiej legendy, Niemcy celowo nie podłożyli ładunków pod tę część, szanując status grobu wojennego. Jednak bardziej prawdopodobne jest, że było to dziełem przypadku.

Po wojnie postanowiono zabezpieczyć ruiny grobu i nadać im godny kształt. Odbudowę kierował architekt Zygmunt Stępiński, który zrekonstruował trzy arkady kolumnady pałacu w formie tzw. trwałej ruiny. Uroczyste ponowne odsłonięcie Grobu Nieznanego Żołnierza nastąpiło 8 maja 1946 roku – w dzień pierwszej rocznicy zakończenia wojny – i odtąd miejsce to znów stało się dostępne dla publiczności.

Dla mieszkańców zrujnowanej stolicy ocalały grób pośród morza gruzów był przejmującym symbolem ciągłości i nadziei – dowodem, że pamięć o poległych przetrwała najcięższą wojnę.

Pałac Saski w Warszawie zniszczony przez Niemców w 1944 roku, fot. Jan Bułhak (S. Jankowski, A. Ciborowski „Warszawa 1945 i dziś”, Warszawa 1971)

Po 1945 roku Grób Nieznanego Żołnierza zachował swój status centralnego monumentu pamięci, choć zmieniały się akcenty historyczne na nim upamiętniane. W okresie PRL pierwotne tablice z nazwami bitew z lat 1918–1920 zastąpiono nowymi, koncentrującymi się głównie na walkach z czasów II wojny światowej. Miały one szczególnie podkreślać znaczenie czynu zbrojnego wojsk polskich organizowanych przy wsparciu sowieckim.

Dopiero po 1989 roku i odzyskaniu przez Polskę niepodległości przywrócono przedwojenne inskrypcje. Dołączono także kolejne, aby ukazać pełne spektrum polskich

zmagają o wolność i uhonorować je.

Obecnie na filarach grobu widnieją dziesiątki nazw miejsc bitew – od średniowiecza po wiek XX, m.in.: Cedynia (972), Grunwald (1410), Wiedeń (1683), Warszawa (1920), Monte Cassino (1944) czy Berlin (1945). Są także tablice poświęcone żołnierzom podziemia niepodległościowego, walczącym po II wojnie światowej przeciwko komunistom. Łącznie na filarach Grobu Nieznanego Żołnierza umieszczono 22 tablice z nazwami bitew z różnych epok.

Dziś Grób Nieznanego Żołnierza uważany jest za miejsce łączące Polaków, niezależnie od wszelkich różnic.

Nieustannie płonie tu wieczny znicz, a honorowa warta pełniona jest przez całą dobę przez żołnierzy Wojska Polskiego. Uroczysta zmiana posterunku następuje co godzinę i stanowi atrakcję, obserwowaną przez warszawiaków i turystów.

Każdego roku tłumy mieszkańców i gości odwiedzają to miejsce, zapalają znicze i składają kwiaty ku czci poległych. W dni pamięci narodowej – od 1 listopada po Święto Niepodległości – plac przed Grobem wypełnia się ludźmi oddającymi hołd bohaterom. Dla Polaków Grób Nieznanego Żołnierza pozostaje symbolem najwyższej ofiary złożonej ojczyźnie, wspólnym mianownikiem bohaterstwa wielu pokoleń, źródłem dumy narodowej i refleksji.

Warszawski Grób Nieznanego Żołnierza był świadkiem zarówno triumfów, jak i tragedii narodu polskiego. W czerwcu 1979 roku miejsce to nabrało dodatkowego, międzynarodowego znaczenia podczas pierwszej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do ojczyzny. Papież modlił się tutaj i wpisał w księdze pamiątkowej znamienne słowa: „Nieznanemu Żołnierzowi Polski – Jan Paweł II, papież, syn Narodu”.

W swojej homilii na pobliskim placu Zwycięstwa nawiązał do przesłania tego pomnika, mówiąc:

W dziejach polskich dawnych i współczesnych grób ten znajduje szczególne uzasadnienie. Na ilu to miejscach ziemi ojczystej padał ten żołnierz? Na ilu to miejscach Europy i świata przemawiał swoją śmiercią, że nie może być Europy sprawiedliwej bez Polski niepodległej na jej mapie.

Te historyczne słowa, wypowiedziane w sercu zniewolonego wówczas kraju, odbiły się szerokim echem na świecie i stały się proroczym wezwaniem do odrodzenia wolnej Polski, wpływając na bieg historii Europy.

Zwyczaj oddawania czci Nieznanemu Żołnierzowi przeniknął również do międzynarodowego protokołu dyplomatycznego. Przywódcy państw składają wieńce na Grobach Nieznanych Żołnierzy podczas oficjalnych wizyt. Odwiedzający Warszawę prezydenci i monarchowie tradycyjnie oddają hołd przy warszawskim grobie, a polscy delegaci czynią podobnie przy analogicznych monumentach w innych krajach. W ten sposób idee pamięci i szacunku wobec poległych żołnierzy stały się elementem łączącym narody ponad podziałami politycznymi. Grób Nieznanego Żołnierza w Warszawie jest przykładem fenomenu, który ma jednoznacznie pozytywny wydźwięk – upamiętnia ofiarę dla wyższych wartości, buduje mosty pamięci między pokoleniami i narodami, a także przypomina o cenie, jaką trzeba zapłacić za każdą wojnę, i skłania odwiedzających do refleksji nad wartością pokoju.

Warta honorowa przy Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie (Wikimedia Commons)

Trwałość przesłania warszawskiego Grobu Nieznanego Żołnierza sprawia, że wciąż pozostaje on w centrum uwagi Polaków. W 2018 roku, w setną rocznicę odzyskania niepodległości, pomnik ten otrzymał oficjalnie status grobu wojennego o najwyższej randze, co zapewnia mu szczególną ochronę prawną i opiekę państwa.

Z kolei w 2021 roku Sejm RP uchwalił ustawę o odbudowie Pałacu Saskiego, na mocy której planowane jest odtworzenie historycznej zabudowy placu Piłsudskiego. Za pomocą współczesnych technologii ma zostać zrekonstruowana także kolumnada Pałacu Saskiego wokół Grobu Nieznanego Żołnierza, przy czym oryginalne arkady

z 1925 roku zostaną subtelnie wyeksponowane, by odróżniały się od części odbudowanej. Wszystko to dowodzi, że znaczenie Grobu Nieznanego Żołnierza nie słabnie. Pozostaje on żywym elementem dziedzictwa narodowego i nadal jednoczy Polaków wokół wspólnych wartości pamięci i patriotyzmu.

W 2025 roku przypada setna rocznica odsłonięcia warszawskiego Grobu Nieznanego Żołnierza. To kolejna okazja do uroczystych obchodów i kolejny dowód trwałości przesłania tego miejsca. Sto lat po złożeniu szczątków bezimiennego bohatera wciąż płonie tu symboliczny znicz pamięci, a Polacy nieustannie oddają mu cześć.

Przebieg lekcji w klasach 6-8

Lekcja rozpoczęła się w klasie od krótkiej rozmowy wprowadzającej.

Nauczyciel zaprezentował uczniom zdjęcia Grobu Nieznanego Żołnierza, zwracając uwagę na jego symbolikę i znaczenie dla Polaków.

Dzieci zadawały pytania, a nauczyciel opowiadał o historii miejsca – o powstaniu Grobu w 1925 roku, o roli matki chrestnej, Jadwigi Zarugiewiczowej, oraz o idei upamiętnienia wszystkich poległych bezimiennych żołnierzy.

Następnie uczniowie zostali podzieleni na grupy i otrzymali zestaw materiałów źródłowych: zdjęcia z uroczystości odsłonięcia Grobu, krótkie fragmenty relacji świadków oraz mapki historyczne.

Ich zadaniem było wspólne omówienie i przygotowanie krótkiej prezentacji na temat wartości, jakie symbolizuje Grób Nieznanego Żołnierza – takich jak odwaga, poświęcenie i patriotyzm. Po pracy w grupach nastąpiła burza mózgów i dyskusja całej klasy. Uczniowie dzielili się swoimi spostrzeżeniami: co dla nich oznacza bohaterstwo, dlaczego pamięć o bezimiennych żołnierzach jest ważna, jak symbole narodowe wpływają na poczucie tożsamości.

Na zakończenie każdy uczeń zapisał na karcie pracy własne refleksje i wartości, które według niego budują pamięć narodową.

Lekcja zakończyła się podsumowaniem nauczyciela, który podkreślił znaczenie pamięci historycznej i roli Grobu w kształtowaniu tożsamości młodego pokolenia

Lekcja w liceum miała bardziej analityczny charakter.

Zaczęła się od prezentacji multimedialnej – zdjęć Grobu Nieznanego Żołnierza na przestrzeni lat, zarówno przed II wojną światową, w czasie okupacji, jak i w czasach powojennych.

Nauczyciel wprowadził kontekst historyczny: znaczenie symbolu w Polsce i w Europie, losy Grobu podczas II wojny światowej, zniszczenie Pałacu Saskiego, przetrwanie centralnego fragmentu Grobu, odbudowę i kontynuację tradycji uroczystości państwowych po 1945 roku. Uczniowie otrzymali materiały źródłowe: fragmenty dokumentów z 1925 roku, artykuły prasowe, fotografie oraz relacje świadków. Ich zadaniem było przeanalizowanie dokumentów i odpowiedzenie na pytania dotyczące roli symboli narodowych, znaczenia pamięci zbiorowej oraz współczesnego odbioru Grobu.

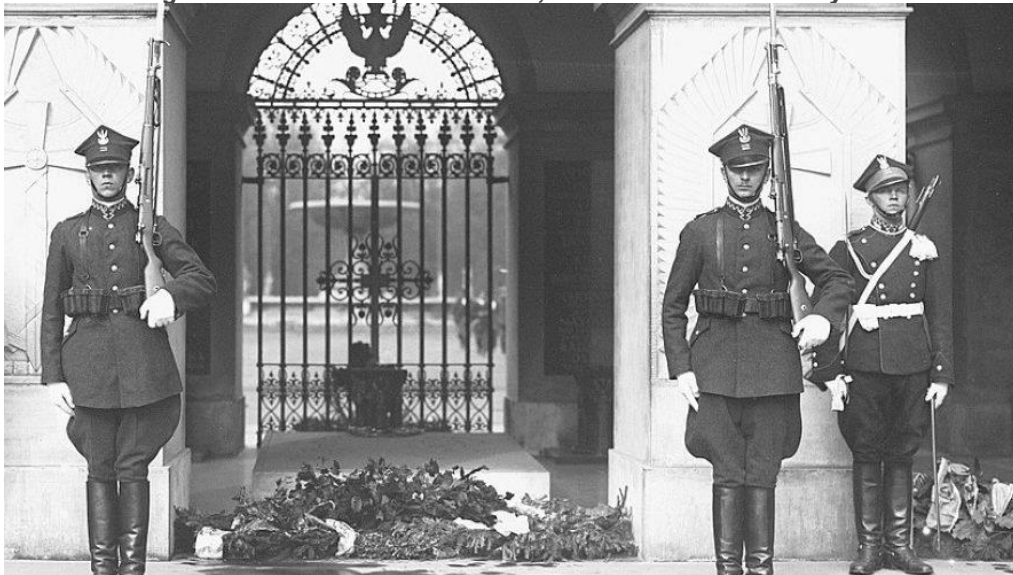
Kolejnym etapem była dyskusja problemowa, w której uczniowie debatowali nad pytaniami: „Czy pamięć narodowa może być fundamentem wspólnoty?” oraz „Jak młodzi ludzie mogą pielęgnować pamięć o bohaterach?”. W trakcie zajęć część uczniów sporządzała krótkie

eseje, w których interpretowali znaczenie Grobu Nieznanego Żołnierza w kontekście własnego życia i współczesnej Polski.

Lekcja zakończyła się refleksją wspólną – uczniowie i nauczyciel omawiali, jak ważne są symbole narodowe, jak kształtują poczucie tożsamości i odpowiedzialności za dziedzictwo narodowe, oraz jak historia Grobu pokazuje siłę pamięci w trudnych momentach dziejowych.

Grób Nieznanego Żołnierza 1 listopada 1926 r., Narodowe Archiwum Cyfrowe

Grób Nieznanego Żołnierza w 1938 r.

Grób Nieznanego Żołnierza w 2025 r.

Jadwiga Zarugiewicz

**Konstanty Zarugiewicz,
pierworodny syn Jadwigi**

Podczas lekcji wykorzystano materiały:

[Grób Nieznanego Żołnierza w Warszawie. Serce polskiej pamięci - Muzeum Historii Polski w Warszawie](#)

[Grób Nieznanego Żołnierza – skąd się wziął? | CiekawostkiHistoryczne.pl](#)

[Święto Grobu Nieznanego Żołnierza - DGW](#)

[100 lat temu powstał Grób Nieznanego Żołnierza w Warszawie | dzieje.pl - Historia Polski](#)

[Miejsce-symbol. Grób Nieznanego Żołnierza - Pałac Sasaki](#)

Opracowanie materiału:

mgr Katarzyna Słabowska-Wachowiak